

En idiotsikker selvangivelse

Er der nogen her i landet der tror på at Jorden er flad og Månen er lavet af grøn ost? Selvfølgelig er der det. Jeg vil fx anslå at 87 danske børn tror det i øjeblikket, men også mange voksne, som måske bl. a. af den grund regnes for mentale afvigere. Men sikkert også flere endnu. Er jeg ude på at håne det danske folk? Bestemt ikke. »I love you all« som Sammy Davis Jr. spontant plejer at udbryde.

Ligeegyldigt hvad man kan finde på af opfattelser om ligeegyldigt hvad mellem himmel og jord, så vil der i ethvert samfund af en vis størrelse til enhver tid findes mennesker som har dem. Det kan jeg selvfølgelig ikke bevise. Betragt det som en opfattelse jeg har. Som den selv så rigtigt siger, vil der være folk der mener noget andet.

Hvordan kan det være at det i de sidste år pludselig er blevet moderne i vide kredse at have den opfattelse at politikerne og de forskellige offentlige »væsner« taler uforståeligt? Her burde jeg iflg. god universitetsskik komme med en udredning af samfundsøkonomiske forhold i det mindste fra industrialismens gennembrud i England til de seneste overenskomstforhandlinger herhjemme. Jeg vil nøjes med at sige at jeg er overbevist om at det bl. a. skyldes at folk forstår mere og mere, og bliver bedre og

bedre informeret. Hverken politikerne og da slet ikke de offentlige væsner talte mere forståeligt i fx 1960 end de gør i dag. Men samtidigt med at politikerne er blevet stadig mere mediebevindte og væsnerne stadig mere forbrugerbevindte, er den indignerende og/eller analyserende forståelseslitteratur blomstret som aldrig før. Man kan fx nævne »Statens informationsvirksomhed« betænkning 1967, »Vejledning om sproget i love og andre retsforskrifter« justitsministeriel vejledning 1969, Erik Hansen »Ping- og pampersprog« 1971, Frands Mortensen »Kommunikationskritisk analyse af 22-radioavisen« 1972, »Det offentliges annoncering i dagspressen« betænkning 1972, Klaus Kjøller »Vælgeren og parti-programmerne« 1973, Stig Elliot Nyegaard »At sælge samfundet til sig selv« 1973. Dette er bare et udvalg. Det ville være uoverkommeligt at registrere hvad der har været af avisskriverier om sagen, og indslag i radio og TV.

Et af forståelses-vækkelsens mere konkrete resultater har været oprettelsen af en stilling som statens informationschef. Og en af de opgaver man har taget fat på er at forøge forståeligheden af selvangivelsen og dens vejledning. Skattepligtige læsere af Mål & Mæle vil have bemærket et resultat i form af en stærkt »forenklet« selvangivelse 1976.

Hensidnen m. v. frabedes

Det er ikke let at forståeliggøre en tekst »på videnskabeligt grundlag«. Man ved i realiteten ingenting sikkert om det, ud over de allermost buldrende banale ting som at man må kende tekstens sprog for at forstå teksten. Det er sikkert i erkendelse heraf at Mål & Mæle skrives på en slags dansk og ikke på fx serbokroatisk. Når det drejer sig om at bruge forståelsesfilen på danske, administrative tekster, må lærdommen udlægges derhen at eventuelle særlige administrationsudtryk bør fjernes og erstattes med glosser fra almindeligt dansk, eller i det mindste forklares.

Hvor der i »Vejledning til selvangivelsen for 1975« stod *levet faktisk adskilt* (side 3, spalte 1), står der i 1976 *flyttet fra hinanden* (side 3, spalte 2). Og tilsvarende: 1975: *fællesboet overtages til hensidnen i uskiftet bo* (3,2), 1976: *den efterladte sidder i uskiftet bo* (3,2). 1975: *hvis boet udlægges uden skiftebehandling* (4,1), 1976: *hvis skifteretten (...) har bestemt at boet ikke skal skiftes* (4,1). 75: *umyndigt barn* (4,2), 76: *barnet ikke er myndigt (18 år)* (5,2). 75: *væрге* (4,2), 76: *værgen (som regel den ene af forældrene)* (5,2). 75: *rekoireres hos kommunen* (4,2), 76: *fås hos kommunen* (5,2). 75: *ret til at blive gjort bekendt med* (15,2), 76: *ret til at se* (18,1). 75: *med fortsæt til at unddrage det offentlige skat* (16,1) 76: *med fortsæt (...) for at slippe for (...) at betale skat* (18,2).

Det ville blive meget bekosteligt og omfattende hvis man i en selvangivelsesvejledning skulle forklare alle juridisk-økonomiske udtryk som man evt. har brug for at kende når man skal udfylde skemaet. Det ville i så fald blive en lærebog i dansk familiekøkonomi og -jura. Udtryk som *kapital*, *spekulationsejemed*,

avance, *aktie*, *andelsbevis* oversættes ikke. Skattevæsnet går ud fra at folk der fx har en aktie, også ved hvad en aktie er. Men det betyder ikke at man ikke skal stå til regnskab den dag de finder ud af at det mærkelige stykke papir med den ulæseligt krøllede skrift i chatollet man arvede, er en indbringende aktie.

Udtrykket *skattepligtig person* forklares ikke. Det præciseres kun hvornår *born* er skattepligtige. Man må altså gå ud fra at det at man får tilsendt et skema fra skattevæsnet også betyder at man er skattepligtig. Men hvor megen tillid bør man have til det offentlige EDB-systemer? Ønsker man en populær forklaring af udtrykket er man henvist til de selvangivelsesvejledninger som er udgivet på privat initiativ: Jens Stubkjær (red.) »Skatten 1977« Forlaget Aktuelle Bøger, og Poul Ellehammer Hansen »Ned med skatten 1977« Forlaget Hamlet.

Før

Men at forståeliggøre en tekst består ikke blot i at skifte ord og udtryk ud. Vi er i den hjemlige sprogelite (forskere, undervisere, journalister, tekstforfattere) nogenlunde enige om at man kan gøre mere end det.

Et eksempel

Erklæring. Den gifte kvinde, der i indkomståret 1975 slet ikke har haft indtægter, som efter det nedenfor oplyste skal beskattes særskilt hos hende, eller som kun har haft indtægt som medhjælpende hustru i mandens eller ægtefælternes fælles erhvervsvirksomhed, og som ikke har haft fradragsberettigede udgifter som f. eks. befordringsudgifter mellem hjem og arbejdssted, kan undlade at indsende selvangivelse, såfremt hun på en særlig blanket (skema S 11 a) afgiver erklæring om, at hun ikke har haft særskilt indtægt eller kun har haft indtægt som medhjælpende hustru. Er en sådan blanket ikke modtaget, må den rekvireres ved henvendelse til kommunen. Hvis kommunen har tilsendt den pågældende en hustru-selvangivelse bør denne dog alleveres i udfyldt stand.

For at få overblik over hvorledes de forskellige sætninger som indgår i den lange sætning forholder sig til hinanden, kan man sætte dem ind i et skema, se fig. 1.

Kan er udsagnsled i den mest overordnede sætning. Foran kan står der en lang, underordnet sætning som igen rummer tre forholdsvist omfangsrige sætninger. Sådant en sætningsbygning må antages at vanskeliggøre forståelsen. Udsagnsleddet har en central funktion idet det knytter forbindelsen mellem sætningens forskellige dele. Ved læsning af en sætning som den ovenstående, vil man skulle huske de lange underordnede sætninger mens man læser frem til det næste punktum. Først så kan man forstå dem i sammenhæng med den overordnede sætning. Ofte vil man (den utrænede læser) være nødt til at læse de underordnede sætninger igen, efter man er nået igennem det hele første gang. Først så har man forstået den ramme hvori alt det underordnede skal forstås.

Forståelighedsparolen kommer åbenbart til at lyde:

Det overordnede før det underordnede!
Kort mellem punktummerne!

Efter

I 1976-versionen lyder det tilsvarende afsnit som i fig. 2 (side 11):

Overskrifter med forskellig typestørrelse angiver klart hvad emnet for det pågældende tekststykke er.

Først får vi en præsentation af det problem som det følgende handler om: noget skal stå på konens, noget på mandens selvangivelse. Afsnittet kan også bruges som oplæg til en diskussion af om en tekst kan gøres for idiotsikker. Ganske vist henvender stykket sig til en af de efter sigende mest undertrykte og uvidende samfundsgrupper: kvinder som

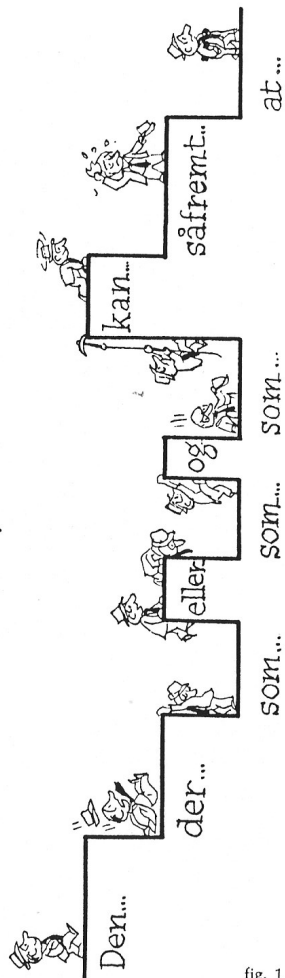

fig. 1

Har De været gift hele året?

Hvis De har været gift hele året, skal De benytte hustruselvangivelsen (S 11 eller S 14). Nogle af Deres indtægter skal De selv betale skat af, og derfor angive på Deres selvangivelse, andre skal Deres mand betale skat af, og de indtægter skal stå på hans selvangivelse.

Har De ingen særskilte indtægter haft i indkomståret 1976, kan De lade være med at udfylde selvangivelsen. Men så skal De i stedet afgive en erklæring på en speciel blanket (S 11 a). De kan få blanketten hos kommunen.

De indtægter De selv skal betale skat af kaldes særskilte indtægter og det er:

- indtægt ved selvstændig virksomhed, herunder indtægt som medhjælpende hustru.
- indtægt ved arbejde for fremmede (altså løn og fremmøbel).
- sløshedsstøt og løn.

Den indtægt som De selv skal betale skat af kaldes særskilte indtægter og det er:

Medhjælpende hustruer

Ved medhjælpende hustruer forstås kvinder der i væsentligt omfang deltager i driften af mandens eller ægteparrets fælles virksomhed.

fig. 2

er gift året rundt. Men spørgsmålet er om det alligevel ikke er en undervurdering at regne med at de ikke ved at grunden til at de evt. skal udfylde en selvangivelse, er at man skal betale skat af sine indtægter.

Dernæst præsenteres de to muligheder: selvangivelse (hvis særskilte indtægter) eller S 11a.

Dernæst defineres udtrykket særskilte indtægter (punkt a - k).

Endelig (en tekstspalte efter punkt k) defineres udtrykket medhjælpende hustru i begyndelsen af et tekststykke om dette emne med egen overskrift.

Bemærk at vi i stykket har et eksempel på ikke blot sproglig, men også administrativ forenkling. Den medhjælpende hustru skal nu under alle omstændigheder aflevere en selvangivelse. Også Vi-ved-bedre-reglen om at en gift kvinde på trods af alle undtagelsesbestemmelser bør returnere en udfyldt selvangivelse hvis skattevæsnen har sendt hende en sådan, er strøget.

Citatet viser det problem der er med at anvende princippet om det overordnede før det underordnede, det generelle før det mere specielle. Man bliver udsat for at skulle læse udtryk som først defineres senere, dvs. ved første gennemlæsning af teksten er man forhindret i helt at forstå de sætninger som rummer disse udtryk (i vores stykke: særskilte indtægter og medhjælpende hustru). Den velkomponerede, forståelige tekst er øjensynligt også underlagt et princip der går i modsat retning af det første: man må forstå det mere konkrete før man kan forstå de mere abstrakte sondringer.

Kunsten er at afveje disse to principer. Det er mit skøn at man i dette tilfælde havde fået en bedre tekst ved at lade det lange afsnit om særskilte indtægter komme før afsnittet som præsenterer valget mellem selvangivelse og S 11a.

Den frikadellestegende købmanskone

Definitionen af medhjælpende hustru fortjener et par kommentarer. Det drejer sig om ordet væsentligt. Det er naturligvis bl. a. et økonomisk (og politisk) problem hvor vidt man vil gå med forståeliggørelsen af selvangivelsesvejledningen: hvor mange økonomiske, juridiske og sproglige eksperttimer man vil ofre, og hvor meget papir man vil bruge. Jo

dårligere vejledningen er og jo mere udviklet reglerne og skemaerne er, jo mere koster det borgerne og skattevæsnet at få gennemført den årlige skatte-kommunikationsproces. Borgerne vrider hjernerne længere, må købe privat ud-givne vejledninger og ringe oftere til kommunen. Skattevæsnet må besvare fle-re henvendelser, får flere fejlagtige ske-maer og må have flere til »torskegilde«. Dette ved skattevæsnet naturligvis. Men alligevel skønner man at det kan betale sig at spare en nærmere forklaring af ordet *væsentligt* i denne definition. Og der findes andre lignende eksempler i vejledningen og på skemaerne.

Man må ty til »Skatten 1977« eller »Ned med skatten 1977« for at få åben-baret udtrykkets udlægning i cirkulære nr. 198 af 27. oktober 1971 om kilde-skatteloven, og dets fortolkning i nogle landsskatteretsdomme. Det må bero på et skøn i de enkelte tilfælde om man i vejledningen skal nøjes med at henvise til lovparagraffer, bekendtgørelsesnumre, cir-kulærer, vejledninger, meddelelser og kendelser m. m. (i »Skatten 1977« op-regnes 11 kilder til viden om skatte-regler) eller om man skal popularisere »på stedet«. Men denne passage med *væsentligt* hører efter min mening klart hjemme i den gruppe tilfælde som bør forklares »på stedet«. Det er ikke en krølle på en sjældent brugt regel; det er ikke en spidsfindighed til ære for en håndfuld skatteborgere hvis indtægtsfor-hold i forvejen er så kringledede at de står i ugentlig kontakt med advokat eller re-visor. Det er læsning for »den lille, fri-kadellestegende købmanskone« som Mo-gens Glistrup taler så ihærdigt til.

Til Dem personligt

Det var noget om udskiftningen af ord og udglatningen af en gebræklig sæt-

ningsbygning, og om den rette kom-position. Men der er yderligere nogle ting man efter sprogelitens opfattelse kan gøre med administrative tekster for at lette forståelsen.

Man kan gøre dem mere personlige, rettet mod læseren. 1976-vejledningen er historisk i denne henseende. I den for-fremmes den skattepligtige til at være en person Statskattedirektoratet taler di-rette til, i stedet for hen over hovedet på. Der siges *De* hvor man i 1975 sagde *den gifte kvinde, hun, den pågældende, eller* hvor man anvendte passiv (lide-form) eller benyttede det upersonlige *man*.

Man kan endvidere søge at undgå sær-ligt lange ord som er komprimerede sætninger. Et eksempel:

1975: »Den, der undlader at indgive selvangivelse for at undgå skatteansættelse, kan straffes med bøde, hæfte eller fængsel indtil 2 år.« (16,2).

1976: »Hvis man lader være med at aflevere selvangivelsen for at slippe for – helt eller delvis – at blive sat i skat, kan man blive straffet med bøde eller hæfte, eller med fængsel i indtil 2 år.« (18,2).

Det komprimerede navneord *skatteansættelse* er her blevet analyseret i sine bestanddele: *helt eller delvis at blive sat i skat*. Ligesom *undlader* er blevet til *lader være med*. Det anses for at lette forståelsen. Bemærk hvorledes den eventu-elle skatteforbryder i 1976 er blevet forfremmet fra en ubestemmelig *den* som jo kan være både fugl og fisk, til et klart menneskeligt *man*. Måske vil vi i den næste vejledning se udviklingen fuld-endt med et bramfrit *De* her. Eller vil det være lidt for gemytligt i denne alvorlige sammenhæng?

Som et sidste punkt kan det nævnes

at det menes at man gavner forståelsen ved at præcisere hvem eller hvad det er der handler / tager beslutninger / træffer foranstaltninger. Altså: 1976: *hvis skifteretten (...) har bestemt at boet ikke skal skiftes (...)* (4,1) i stedet for 1975: *hvis boet udlægges uden skiftebehandling (...)* (4,1).

Frygten for at snyde sig selv

Vejledningen er blevet teknisk bedre, overhovedet ingen tvivl om det. Ikke blot sprogligt, men også i sin opbygning, hvor enkelte afsnit er flyttet omkring i logikkens navn. Men nogen revolution har der ikke været tale om. Det er sand-synligvis kun et fåtal skatteborgere der har bemærket nogen som helst ændrin-ger i vejledningens forståelighed. Og det er jo kun os halvgale sprogfolk der kan finde på at gemme forrige års vejled-ning for at finkontrollere om det er ble-vet værre eller bedre.

Men man burde efter min mening gå langt mere radikalt til værks og i direk-toratet kulegrave hele vejledningsproble-matikken (er det ikke et prægtigt ord?).

For det første: Der er to grunde til at udfylde sin selvangivelse korrekt: frygten for straf for at snyde skatte-væsnet, og frygten for at snyde sig selv for fradrag. I vejledningen bygger man i høj grad på den første frygt. Det skyl-des selvfølgelig især at der er strafbe-stemmelser for at snyde væsnet, mens man kun har retten til uformelt at ud-nævne sig selv til jubelidiot hvis man snyder sig selv. Men det er helt elemen-tær dårlig PR væsnet giver sig selv på denne måde. Man bør sørge for først og fremmest at fremstå som skatteyde-rens *medpart*, ikke *modpart*. Man kan lære meget om hvordan dette problem løses ved at læse de private selvangi-velsesvejledninger.

En helt anden vejledning

For det andet: Den væsentligste vejled-ning til selvangivelsen findes jo slet ikke i vejledningen S 80! Den findes i forrige års selvangivelse. Hører man ikke pro-tester fra væsnet, går man ud fra at tid-ligere års selvangivelser er korrekt ud-fyldt. Medmindre der er sket usædvanli-ge ting i familieøkonomien er posterne de samme, det er bare tallene der skal justeres. Selvangivelsesmæssigt har vi en livskurve som typisk ser sådan ud: Vi starter med få poster, små tal. Senere flere poster, flere tal. I alderdommen færre poster, mindre tal (her ses bort fra inflationen). Vi starter altså enkelt og bliver efterhånden lidt mere avancerede. Vi lærer trin for trin at udfylde det for-bandede skema. Men det betyder at vej-ledningen først og fremmest kommer ind i billedet når der er sket en *ændring* i situationen, familiemæssigt (fx skilsmis-se, giftermål) eller økonomisk. Dette pe-ger frem mod den anden opbygning af vejledningen. I stedet for gennemgangen af skemaet punkt for punkt, bør vi have en gennemgang af hvad forskellige ændringer i årets løb i den (familie)øko-nomiske situation betyder for skemaets udfyldning i forhold til forrige år.

Selve skemaet bør derimod så vidt mul-igt holdes uforandret fra år til år. I dagspressen har man fornemmet en vis forbløffelse hos myndighederne over at dette års stærkt forandrede (*forenk-lede*) skema har medført en usædvanlig høj fejlprocent. Det tyder på, at de ret selvfølgelige tanker om selvangivelsesud-fyldningssituationen ovenfor, skulle være nye for direktoratet.

Venner, vi har langt igen ...

Klaus Kjoller, f. 1944,
adjunkt i dansk sprog,
Københavns universitet.